
Kees Vernooy: De PPON

J. Sijtsma (red.), *Balans van het taalonderwijs halverwege de basisschool. Uitkomsten van de eerste taalpeiling medio basisonderwijs*. PPON-reeks nr. 3, CITO, Arnhem, 1993.

Eind 1992 haalt het leesonderwijs weer eens in negatief opzicht de pers. Het verschijnen van de het onderzoeksrapport *Effective schools in reading* van de International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) en de studie in het kader van de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) *Balans van het taalonderwijs halverwege de basisschool* waren de oorzaak daarvan. Blijkt uit beide studies immers niet hoe slecht het met het leesonderwijs in ons land gesteld is? Is ons leesniveau dermate laag dat we tot de achterhoede van de geïndustrialiseerde landen behoren?

Voor ingewijden in het Nederlandse leesonderwijs waren de in beide rapporten gepresenteerde onderzoeksresultaten minder verrassend. Iemand als Aarnoutse van de Katholieke Universiteit Nijmegen laat al jarenlang in publicaties zien dat er vrijwel geen instructie op het gebied van begrijpend lezen gegeven wordt, maar dat de meeste methoden voor begrijpend en studierend lezen daarvoor ook weinig mogelijkheden bieden (zie Aarnoutse 1982; Weterings en Aarnoutse 1985; Aarnoutse 1990). De uit 1990 daterende PPON-studie *Balans van het taalonderwijs aan het einde van de basisschool* bood overigens ook weinig bemoedigende leesresultaten, maar kreeg in de pers veel minder aandacht.

De grote belangstelling voor de PPON-studie *Balans van het taalonderwijs halverwege de basisschool* moet dan ook voor een deel verklaard worden door het vrijwel gelijktijdig verschijnen van de IAE-studie met voor Nederland slechte resultaten op het gebied van begrij-

pend lezen. De zorg voor de kwaliteit van het leesonderwijs wordt bovendien nog eens bevestigd doordat in april 1993 de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Wallage de Landelijke Pedagogische Centra en de SLO vroeg om een plan van aanpak voor het verbeteren van het begrijpend lezen op te stellen.

Op grond van het voorafgaande is het zinnig om na te gaan wat de bevindingen van het PPON-onderzoek zijn omtrent het leesonderwijs; PPON-onderzoeksresultaten over taalgebruiksvarianten als luisteren, schrijven en spreken zullen hier niet besproken worden. Dat zou een te uitgebreide recensie vragen. Mij is gevraagd het meest besproken onderdeel 'lezen' onder de loop te nemen.

Opzet onderzoek

De onderzoeksresultaten voor lezen zijn gebaseerd op een in het najaar van 1989 genomen steekproef van 228 basisscholen met in het totaal 5000 leerlingen. Alle leerlingen uit groep 5 van deze basisscholen hebben toetsen en taken moeten maken. Daarnaast zijn er bij de leraren van groep 3, 4 en 5 vragenlijsten afgenomen over de wijze van invulling van het leer- en vormingsaanbod.

Kortom: het PPON-onderzoek biedt informatie over zowel leerlingresultaten als de vormgeving van de instructie. Bij het laatste moet gedacht worden aan methodegebruik, de wijze van instructie geven en differentiëren, de hoeveelheid tijd die eraan lezen wordt besteed, etc..

Onderzoeksresultaten

Voor het PPON-onderzoek is alleen groep 5 onderzocht. Uit het onderzoek blijkt het volgende:

TECHNISCH LEZEN Voor het meten van de technische leesvaardigheid werden twee nieuwe Eén-minuuttoetsen - de PPON5-A en de PPON5-B - ontworpen, die uit twee- en drielettergrepige woorden bestaan.

Het onderzoek laat zien, dat een gemiddelde leerling in groep 5 in één minuut 35 woorden goed leest; zeer zwakke lezers lezen 17 en zeer

goede lezers 60 woorden correct. We zien dus, dat voor technisch lezen het verschil tussen de zwakste en beste 10 procent van de leerlingen maar liefst drie leerjaren bedraagt! Het is dan ook teleurstellend om uit de resultaten te zien dat allerlei vernieuwingen op het gebied van het verbeteren van het technisch (leren) lezen in de afgelopen 20 jaar geen effect gehad hebben. In groep 5 wordt gemiddeld 85 minuten per week - drie lessen van een half uur - aan technisch lezen besteed, waarbij 75 procent van de scholen geen gebruik maakt van een methode voor (voortgezet) technisch lezen. Het is opmerkelijk, dat uit het onderzoek blijkt, dat het al of niet gebruiken van een specifieke methode voor technisch lezen in groep 5 niets uitmaakt. Wel maakt het uit of de kinderen klassikale instructie krijgen. In dat geval doen kinderen het beter dan wanneer er gedifferentieerd wordt door bijvoorbeeld instructie aan homogene niveaugroepen te geven.

BEGRIJPEND LEZEN Voor het toetsen van het begrijpend lezen werden twee nieuwe schalen ontwikkeld, nl. 'Lezen van zakelijke teksten' en 'Lezen van tabellen en grafieken'. Bij de schaal 'Lezen van zakelijke teksten' gaat het om vragen bij rapporterende, beschouwende en argumentatieve teksten; 'Lezen van tabellen en grafieken' is gericht op studerend lezen.

De resultaten van de afgenomen schalen laten zien, dat er ook op het gebied van begrijpend lezen grote verschillen tussen de zwakke en goede leerlingen bestaan. De zeer zwakke leerling maakt geen opgave goed op de schaal 'zakelijke teksten'. Een gemiddelde leerling beheerst 52 procent van de opgaven matig en 14 procent goed. De goede leerlingen maken het grootste deel van de opgaven, namelijk 62 procent, goed. Het studerend lezen werd gemeten door het toetsen van de vaardigheid in het lezen van tabellen en grafieken. De zwakke lezers maakten daarbij geen opgave goed, terwijl de gemiddelde en de goede lezers respectievelijk 29 en 82 procent van de opgaven goed maakten.

Op basis van de gepresenteerde onderzoeksresultaten moet ik concluderen dat de prestaties voor begrijpend lezen tegen vallen en als matig en zwak moeten worden gezien. Dat is ook de mening van de geraadpleegde vakdeskundigen. Voor een deel moeten die tegenvallende

resultaten waarschijnlijk toegeschreven worden aan een onderwijspraktijk in de onderbouw van de basisschool waarin het begrijpen van informatieve, zakelijke teksten en studerend lezen vrijwel geen rol spelen.

In groep 5 wordt volgens het PPON-onderzoek wekelijks gemiddeld 51 minuten - één les! - aan begrijpend lezen besteed; een derde deel van de scholen maakt daarbij geen gebruik van een specifieke methode voor begrijpend lezen. Het is overigens opmerkelijk dat de stratum 1-scholen, die weinig allochtone leerlingen, in het onderzoek aangeduid als 1.90 leerlingen, hebben, relatief meer gebruik maken van een methode voor begrijpend lezen dan de scholen van strata 2 en 3 die met veel arbeiderskinderen en kinderen van buitenlandse afkomst te maken hebben. Scholen die geen methode voor begrijpend lezen hebben, besteden op het rooster meer aandacht aan recreatief lezen dan scholen die wel een methode hebben. De PPON-onderzoekers constateerden dat bij begrijpend lezen het methode-effect vrijwel te verwaarlozen is, ofschoon er een relatief klein voordeel bestaat voor het wel gebruiken van een methode, en dat ook hier klassikale instructie betere resultaten geeft dan bijvoorbeeld individuele instructie en verwerking.

Een verklaring voor het geringe effect van methoden moet volgens mij ook voor een deel gezocht worden in het feit, dat de scholen in het PPON-onderzoek vooral met oudere methoden werken. Na 1990 verschenen methoden voor begrijpend en studerend lezen, zoals *Wie dit leest, ik weet wat ik lees* en *Lees je wijzer*, bieden meer mogelijkheden voor het geven van instructie, maar komen nog niet voor in het overzicht dat een beeld van het methodegebruik in 1989 geeft. Onderzoek van Boonman en Kok (1985) liet zien, dat het in de meeste van die oudere methoden juist ontbreekt aan een goede theoretische basis op grond waarvan er een systematische opbouw van het leren bestuderen van teksten kan plaatsvinden.

Waarde van het onderzoek

Eerder gaven we al aan dat het onderzoek bij 5000 leerlingen plaatsvond, waardoor er vanuit dat aantal gezien van een gedegen onderzoek kan worden gesproken. Bij de onderzoeksre-

sultaten moeten echter volgens mij wel een belangrijke kanttekening geplaatst worden. Het is de bedoeling van dit PPON-onderzoek een beeld te bieden van de kwaliteit van de praktijk van het begrijpend lezen halverwege de basisschool. Opmerkelijk is het dat de onderzoekers eigenlijk meer een wenselijke dan een werkelijke praktijk onderzocht hebben. Het is namelijk bekend dat er in de traditie van de basisschool in de onderbouw weinig aandacht besteed wordt aan informatieve teksten. Door dan toch de resultaten op dat gebied te onderzoeken, is het niet vreemd tot de ontdekking te komen dat die erg tegenvallen.

De consequenties voor de leerkracht

Wat moet een leerkracht in de basisschool – en dan met name leerkrachten van groep 5 – met de onderzoeksresultaten? Allereerst wil ik opmerken dat het eigenlijk wenselijk zou zijn, dat er een *review* wordt gemaakt van de verschillende onderzoeken die iets te melden hebben over de kwaliteit van begrijpend lezen in de basisschool. Daarbij zou ook het PPON-onderzoek van enkele jaren geleden over het begrijpend lezen aan het einde van de basisschool betrokken moeten worden. Door zo'n *review* kan er een meer volledig beeld van de praktijk van begrijpend lezen in de basisschool ontstaan op basis waarvan gerichte verbeteringsactiviteiten ondernomen kunnen worden.

Op basis van het PPON-onderzoek zouden leerkrachten – en dan met name in groep 5 – hun eigen leespraktijk kritisch moeten doorlichten. Dit kan door de volgende vragen te stellen en te beantwoorden:

- 1 Hoe zou het technisch lezen in uw groep verbeterd kunnen worden? Bijvoorbeeld krijgt het voortgezet technisch lezen van de zwakke lezers in uw groep wel voldoende aandacht? Welke plaats neemt het technisch lezen in de methode die u gebruikt in?
- 2 Ga na hoeveel tijd u wekelijks aan begrijpend lezen besteedt. Is dat bijvoorbeeld minder dan 1 uur in de week, dan zou u moeten kijken of die tijd niet uitgebreid moet worden.
- 3 Ga na of uw instructie op het gebied van begrijpend lezen wel effectief is? Is dat niet het geval verbeter dan uw instructie (bijvoorbeeld door een betere methode voor begrijpend en studierend lezen aan te schaffen).

- 4 Met welke methode werkt u? Is deze wel geschikt om instructie op het gebied van begrijpend lezen te geven? Besteedt deze methode voldoende aandacht aan informatieve teksten?
- 5 Hoe is uw didactische aanpak? Werkt u misschien teveel met homogene niveaugroepen? Geeft u te weinig klassikale instructie?
- 6 Ga na of de teksten in uw leesmethode of die u tijdens uw leesonderwijs gebruikt voor uw leerlingen voldoende interessant zijn?

Tot slot zou ik nog willen opmerken, dat lezen dermate belangrijk is voor de schoolloopbaan en de maatschappelijke toekomst van leerlingen dat het eigenlijk een door deskundigen op te stellen *masterplan* voor de verbetering van de praktijk van leesonderwijs rechtvaardigt.

Literatuur

- Aarnoutse, C.A.J.: *Aspecten van begrijpend lezen in het vierde leerjaar van het gewone lager onderwijs*. Dissertatie. Nijmegen, 1982.
- Aarnoutse, C.: Begrijpend lezen: hoe onderwijs je dat? In: C. Aarnoutse en M. Voeten (red.): *Gaat en ondenvijst*. Liber amicorum voor Dr. M.J.C. Mommers. Zwijzen, Tilburg, 1990.
- Boonman, J.H. en W.A.M. Kok: Basisschool besteedt te weinig aandacht aan studierend lezen. In: *Didaktief*, juni 1985.
- Brief nr. 98 van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen. Zoetermeer, 19 april 1993.
- Hol, I. en C. Boonman: Vergelijking van methoden voor beginnend leesonderwijs. In: *School & Begeleiding*, 38, 1993.
- Postlethwaite, Neville & Kenn Ross: *Effective schools in reading. Implications for educational planners*. The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, The Hague, 1992.
- PPON-brochure 2: *Balans van het taalondenvijs aan het einde van de basisschool*. CITO, Arnhem, 1990.
- PPON-brochure 3: *Balans van het taalondenvijs halverwege de basisschool*. CITO, Arnhem, 1992.
- Sijstra, J.: Leesvaardigheid van kinderen medio basisonderwijs'. In: *School & Begeleiding*, 38, 1993.
- Weterings, A.C.E.M. en C.A.J. Aarnoutse: De praktijk van het onderwijs in begrijpend lezen. In: *Pedagogische Studiën*, 1986 (63) 387-400.